

Rozdział 5

Sekurytyzacja jako instrument optymalizacji podatku bankowego

Bogusław Półtorak*

Wprowadzenie

Działalność bankowa obarczona jest szczególną odpowiedzialnością i ma charakter społecznie użyteczny¹. Rola banków w zakresie oddziaływania na możliwości rozwojowe gospodarki jest dzisiaj bardzo istotna z uwagi na wolumen i zasięg zastosowania kredytów jako instrumentów finansowania zwrotnego potrzeb sfery realnej. Publiczne i prywatne podmioty sektora niefinansowego korzystają z finansowania zwrotnego dla realizowania swoich zadań i osiągania celów w wymiarze bieżącym (konsumpcja) i długoterminowym (inwestycje). Akumulacja kapitału własnego i obcego w celu sfinansowania akcji kredytowej staje się wobec wskazanych potrzeb podstawowym zadaniem banków w ujęciu systemowym. Tworzenie buforów kapitałowych o charakterze antycyklicznym staje się koniecznością wobec istotnego wpływu procyklicznego działania kredytowej banków na stan koniunktury gospodarczej².

W ujęciu biznesowym specjalna pozycja banków powoduje, że te instytucje z punktu widzenia ich właścicieli i zarządów wykazują silną tendencję do maksymalizacji wyników finansowych w ujęciu krótkookresowym. Perspektywa krótkookresowa bierze się z rozproszonego akcjonariatu i dominacji strategicznej zarządów banków, które ze względu na swą kadencyjność w naturalny sposób skupiają się na tego rodzaju działaniach.

* Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Finansów.

1 Por. D. Korenik, *O roli służebnej banków komercyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 19–21.

2 M. Olszak, *Procykliczność działalności bankowej*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2015, s. 26.

Rolą nadzoru finansowego i podmiotów odpowiedzialnych za politykę fiskalną jest egzekwowanie takich zasad gospodarki finansowej, które pozwolą zachować równowagę majątkową banku i jego wypłacalność. W tym celu mogą być stosowane instrumenty nadzorcze, ale i fiskalne³. W związku z tym, że sektor bankowy podlega w mniejszym zakresie opodatkowaniu podatkami pośrednimi (wyłączenie z opodatkowania tzw. VAT), pojawia się pokusa wyższych obciążeń dochodu, przychodów lub aktywów bankowych. Zakres opodatkowania co do zasady powinien jednak uwzględniać specyfikę sektora bankowego w zakresie ściągalności podatku i jego wpływ na funkcje gospodarcze banku, w tym przede wszystkim na jego stabilność ekonomiczną oraz wypłacalność. Banki jako instytucje w przeważającej mierze komercyjne poszukiwać będą dostępnych form unikania lub optymalizowania obciążeń podatkowych.

Celem rozdziału jest ustalenie możliwości wykorzystania technik sekurytyzacji aktywów finansowych w zakresie unikania lub optymalizacji obciążenia tzw. podatkiem bankowym, przy zachowaniu warunków stabilności i bezpieczeństwa banku.

5.1. Zakres i warunki sekurytyzacji aktywów finansowych

Transakcje sekurytyzacji aktywów stanowią istotną część współczesnego instrumentarium inżynierii finansowej, szczególnie w modelu rynkowym systemów finansowych. Globalizacja rynków finansowych przyczyniła się do upowszechnienia instrumentów sekurytyzacyjnych, które pozwalały na finansowanie prywatnych i publicznych potrzeb pożyczkowych. Jednocześnie techniki sekurytyzacyjne przyczyniły się do eskalacji skutków kryzysu finansowego w latach 2007–2009, zainicjowanego na amerykańskim rynku kredytów *subprime*. Kolejno techniki sekurytyzacyjne były wykorzystywane w procesach sanacji instytucji finansowych, których przykładem był program TARP⁴.

3 M. Marcinkowska, *Dodatkowe podatki i opłaty od banków – potrzeby praktyki i dylematy teorii finansów*, http://kdb.projektekf.pl/sites/default/files/prezentacje/podatek%20bankowy_Marcinkowska.pdf (dostęp: 30.04.2016).

4 Program naprawczy rządu amerykańskiego pod nazwą *Troubled Asset Relief Program* (TARP) wdrożony na mocy *Emergency Economic Stabilization Act* w dniu 3 października 2008 roku, wprowadzał możliwość obejmowania udziałów w prywatnych bankach przez amerykański Skarb Państwa oraz wprowadzał możliwość wykupu aktywów finansowych w postaci sekurytyzacyjnych papierów wartościowych. B. Webel, *Troubled Asset Relief Program (TARP): Implementation and Status*, Congressional Research Service, s. 2–4, <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R41427.pdf> (dostęp: 30.04.2016).

Przekształcanie wierzytelności w pakiety dłużnych lub pochodnych papierów wartościowych w okresie postkryzysowym pozostało w ujęciu globalnym jedną z podstawowych metod akumulowania kapitału obcego w sektorze instytucji kredytowych, tuż obok działalności depozytowej. Sekurytyzacja aktywów finansowych co do zasady obejmuje proces wydzielenia z bilansu inicjatora jednorodnej grupy wierzytelności i przeniesienia ich do spółki celowej, która finansuje transakcję emisją dłużnych papierów wartościowych zabezpieczonych tymi aktywami⁵. Sekurytyzacja wykorzystywana jest przede wszystkim w modelu rynkowym systemów bankowych, ale znajduje również zastosowanie na wybranych segmentach rynków o tradycyjnym modelu bankowości. Sekurytyzacja w tym drugim przypadku dotyczy zwykle aktywów o wyjątkowej charakterystyce finansowej lub profilu ryzyka finansowego, portfela kredytów nieregularnych lub jest wykorzystywana w programach naprawczych banków. Techniki sekurytyzacyjne co do zasady powinny zapewniać neutralność podatkową przeniesienia aktywów, ale mogą też pociągać za sobą negatywne lub pozytywne efekty podatkowe dla inicjatora. W takim zakresie można rozpatrywać zastosowanie sektorowego podatku od niektórych instytucji finansowych⁶.

W warunkach polskich sekurytyzacja aktywów może być realizowana poprzez spółkę celową lub fundusz sekurytyzacyjny w formie subpartycypacji lub cesji wierzytelności (tab. 5.1). Przeniesienie praw do wierzytelności w formie subpartycypacji oznacza przeniesienie ryzyka finansowego związanego z aktywami przy zachowaniu roli inicjatora jako administratora puli aktywów w procesie sekurytyzacji – sekurytyzacja bilansowa (pierwotna). Umowa o przekazywanie funduszowi wszystkich świadczeń otrzymywanych przez inicjatora sekurytyzacji lub uprawnionego z sekurytyzowanych wierzytelności z określonej puli wierzytelności lub z określonych wierzytelności, gdy ma ona formę umowy o subpartycypację, powinna zawierać zobowiązanie wierzyciela pierwotnego do przekazywania funduszowi:⁷

- 1) pożytków z sekurytyzowanych wierzytelności w całości,
- 2) kwot głównych z sekurytyzowanych wierzytelności,
- 3) kwot uzyskanych z tytułu realizacji zabezpieczeń sekurytyzowanych wierzytelności, gdy zaspokojenie się inicjatora sekurytyzacji lub uprawnionego z sekurytyzowanych wierzytelności nastąpiło przez realizację zabezpieczeń.

5 Por. B. Półtorak, *Sekurytyzacja kredytu hipotecznego na podstawie działalności banków hipotecznych*, Cedewu, Warszawa 2005, s. 125.

6 Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych, Dz. U. z 2016 r., poz. 68.

7 Ustawa z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych, Dz. U. z 2014 r., poz. 157 z późn. zm., art. 183, pkt 4.

Tabela 5.1. Formy transakcji sekurytyzacyjnej ze względu na podmiot emitenta

Forma prawna	Przeniesienie aktywów	Rodzaj aktywów
Fundusz sekurytyzacyjny	umowa przelewu wierzytelności, umowa o subpartycypacji	fundusze niestandardyzowane nie mają szczególnych ograniczeń co do formy aktywów, o ile mają one formę pieniężną; 75% limit jednorodnych lub wystandaryzowanych aktywów obowiązuje w przypadku funduszy standaryzowanych
Spółka celowa	umowa przelewu wierzytelności	preferowane są jednorodne pule aktywów finansowych regularnych; aktywa nieregularne, szczególnie bankowe nie mają zapewnionej neutralności podatkowej

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku umowy przelewu wierzytelności aktywa przenoszone są do nowego podmiotu z wyłączeniem regresu wobec inicjatora – taka forma sekurytyzacji ma charakter pozabilansowy (wtórny) i może być rozważana jako sposób zmniejszania sumy bilansowej na potrzeby ustalania podstawy opodatkowania w podatku od niektórych instytucji finansowych. Z uwagi na zakres regulacji dotyczących sekurytyzacji bankowych podmiotem celowym wybieranym będzie przede wszystkim fundusz sekurytyzacyjny, z zastrzeżeniem jednak możliwości konsolidowania podstawy opodatkowania wszystkich podatników zależnych lub współzależnych pośrednio lub bezpośrednio od jednego podmiotu lub grupy podmiotów powiązanych ze sobą, co oznacza wyłączenie funduszy sekurytyzacyjnych tworzonych w ramach własnego Towarzystwa Funduszy Inwestycyjnych danej grupy kapitałowej. Ważnym ograniczeniem zastosowania funduszy sekurytyzacyjnych jest ich zamknięty i specjalistyczny charakter, z czym wiążą się mniejsze możliwości pozyskiwania środków kapitałowych ze względu trudności z bezpośrednim dotarciem do szerokiej grupy inwestorów indywidualnych.

W przypadku posłużenia się spółkami celowymi w procesie sekurytyzacji możliwe jest wykorzystanie struktur transgranicznych, gdyż w formule spółki kapitałowej według prawa polskiego nie jest zapewniona neutralność podatkowa dla transakcji sekurytyzacyjnych. Umieędzynaradawianie procesu sekurytyzacji napotyka jednak na dodatkowe bariery związane z kosztami ryzyka walutowego i zabezpieczeń aktywów. Proces sekurytyzacji pozostaje stosunkowo skomplikowany i czasochłonny pod względem procedur prawnych, co może powodować dodatkowe koszty transakcyjne. Poszczególne etapy sekurytyzacji mogą też pociągać za sobą dodatkowe skutki podatkowe.

5.2. Zasady poboru podatku od niektórych instytucji finansowych

Dodatkowe opodatkowanie sektora bankowego można rozpatrywać przede wszystkim przez pryzmat kryteriów fiskalnych oraz stabilności sektora finansowego. Pierwotnym uzasadnieniem dla zwiększenia obciążeń podatkowych dla sektora finansowego w relacji do innych podmiotów gospodarczych mogą być jego uprzywilejowana pozycja w gospodarce i relatywnie wysokie koszty pośrednie, jakie mogą być ponoszone przez sektor publiczny w warunkach kryzysu finansowego. Względy fiskalne mogą jednak przeważać, co może oznaczać niewspółmierność obciążanie działalności finansowej w stosunku do funkcji, jaką pełnią w gospodarce banki i w konsekwencji doprowadzać do zmniejszania akcji kredytowej.

Przedmiotem opodatkowania podatkiem od niektórych instytucji finansowych są aktywa, które przekraczają dla banków krajowych lub zagranicznych oraz instytucji kredytowych równowartość 4 mld zł na ostatni dzień miesiąca rozrachunkowego. W przypadku banków komercyjnych, banków spółdzielczych oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych istnieje możliwość pomniejszania podstawy opodatkowania, w tym przede wszystkim poprzez lokowanie środków finansowych w skarbowych papierach wartościowych, zwiększanie funduszy własnych lub zmniejszanie wartości aktywów. Zwolnienie dotyczy głównie podmiotów realizujących program naprawczy (tab. 5.2).

Wartość podstawy opodatkowania oblicza się łącznie dla wszystkich podatników zależnych lub współzależnych. Zależność może mieć charakter pośredni lub bezpośredni od jednego podmiotu lub grupy podmiotów powiązanych ze sobą, co oznacza możliwość ograniczenia unikania opodatkowania w ramach grup kapitałowych. Stawka podatku wynosi 0,0366% podstawy opodatkowania miesięcznie i powinien być on obliczany i wpłacany na rachunek właściwego urzędu skarbowego w terminie do 25. dnia miesiąca następującego po miesiącu, którego podatek niektórych instytucji finansowych dotyczy. Ze względu na sposób poboru i podstawę opodatkowania można uznać, że podatek od niektórych instytucji finansowych ma charakter przede wszystkim fiskalny.

5.3. Formy przeprowadzania transakcji sekurytyzacyjnych z uwzględnieniem skutków podatku od niektórych instytucji finansowych

Sekurytyzacja aktywów finansowych z wykorzystaniem formy funduszu sekurytyzacyjnego pozwala na osiąganie korzyści podatkowych związanych z uznaniem kosztów uzyskania przychodu przy cesji wierzytelności nieregularnych. Zbycie puli wierzytelności pozwala w przypadku braku powiązań kapitałowych

Tabela 5.2. Podmiot, przedmiot i zmniejszenia opodatkowania w podatku od niektórych instytucji finansowych dla instytucji kredytowych

Podatnik	Podstawa opodatkowania	Zmniejszenia podstawy opodatkowania
1) banki krajowe 2) oddziały banków zagranicznych 3) oddziały instytucji kredytowych	nadwyżka sumy wartości aktywów podatnika, wynikająca z zestawienia obrotów i sald, ustalonego na ostatni dzień miesiąca na podstawie zapisów na kontach księgi głównej – ponad kwotę 4 mld zł	1) wartość funduszy własnych ustaloną na ostatni dzień miesiąca, 2) w przypadku banków zrzeszających banki spółdzielcze, podstawę opodatkowania obniża się o wartość środków finansowych zgromadzonych na wszystkich rachunkach zrzeszonych banków spółdzielczych, prowadzonych przez podatnika, 3) podstawę opodatkowania obniża się o kwoty funduszy własnych, które podatek, wykonując decyzję Komisji Nadzoru Finansowego, podwyższył w okresie miesiąca, za który ustala się podstawę opodatkowania, 4) wartość aktywów nabytych przez podatnika od Narodowego Banku Polskiego, a stanowiących zabezpieczenie kredytu refinansowego udzielonego przez Narodowy Bank Polski, 5) wartość aktywów w postaci skarbowych papierów wartościowych
4) spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe	nadwyżka sumy wartości aktywów podatnika, wynikająca z zestawienia obrotów i sald, ustalonego na ostatni dzień miesiąca na podstawie zapisów na kontach księgi głównej – ponad kwotę 4 mld zł	wartość aktywów w postaci skarbowych papierów wartościowych, wartość funduszy własnych, ustaloną na ostatni dzień miesiąca, kwoty funduszy własnych, które podatek, wykonując decyzję Komisji Nadzoru Finansowego, podwyższył w okresie miesiąca, za który ustala się podstawę opodatkowania

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych, Dz. U. z 2016 r., poz. 68, art. 4-5.

między inicjatorem (zbywającym) a towarzystwem funduszy inwestycyjnych na zastosowanie mechanizmu zmniejszenia podstawy opodatkowania w przypadku spłaty zadłużenia i uzyskania efektu skrócenia bilansu (sekurytyzacja pozabilansowa) lub przeznaczenia uzyskanych środków finansowych na zakup skarbowych papierów wartościowych.

Sekurytyzacja aktywów finansowych może mieć charakter nie tylko wtórny, ale również pierwotny (bilansowy)⁸. Wykorzystanie umowy subpartycypacji do przeniesienia przez inicjatora sekurytyzacji świadczeń uzyskiwanych w związku z aktywami finansowymi poddawanych sekurytyzacji nie zmienia struktury bilansu, stąd użycie tej formuły sekurytyzacji z punktu widzenia podatku od niektórych instytucji finansowych jest neutralne. Sekurytyzacja syntetyczna ze względu na ograniczenia związane z utrzymaniem regresu wobec inicjatora również nie może być uwzględniana przy ograniczaniu skutków opłat obciążających aktywa, analogicznie do sekurytyzacji pierwotnej, gdyż nie powoduje efektu skrócenia bilansu.

Sekurytyzacja pozabilansowa, która powoduje wyeliminowanie z bilansu banku określonej grupy aktywów, może pozwalać na zmniejszenie obciążenia podatkiem od niektórych instytucji finansowych, ale z uwagi na dość ograniczone wykorzystanie sekurytyzacji w Polsce barierą może być zbyt mały wtórny rynek kredytowy. Zastosowanie sekurytyzacji daje jednak kolejną możliwość optymalizacji podatkowej dla wybranych grup aktywów, szczególnie dotychczas poddawanych sekurytyzacji w warunkach polskich, czyli przede wszystkim aktywów nieregularnych. W odniesieniu do przedstawionych zasad funkcjonowania podatku od niektórych instytucji finansowych można oczekiwać w pierwszym rzędzie zwiększenia transakcji dla grupy aktywów nieregularnych.

Podsumowanie

Działalność bankowa objęta jest szczególnym statusem banków jako instytucji zaufania publicznego. Instytucje kredytowe, w tym banki, dokonujące działań optymalizujących strukturę aktywów powinny brać pod uwagę warunki stabilności finansowej i ekonomicznej. Transakcje sekurytyzacyjne w relatywnie szerokim zakresie wpływają na formy finansowania działalności bankowej i oddziałują na strukturę bilansów banków. W warunkach polskich wprowadzenie tzw. podatku bankowego może dodatkowo stymulować podejmowanie transakcji sekurytyzacji portfela kredytowego, szczególnie kredytów nieregularnych lub wybranych grup kredytów (np. samochodowych, konsumpcyjnych) dla podmiotów sektora niefinansowego do funduszy sekurytyzacyjnych. Zmniejszanie podstawy

8 Por. B. Półtorak, *Sekurytyzacja kredytu hipotecznego*, Cedewu, Warszawa 2005, s. 124.

opodatkowania będzie rozpatrywane przy tym jako jeden z wielu czynników określających korzyści inicjatora w tym procesie, ale nie decydujący. Polski sektor bankowy oraz rynek kapitałowy nie wykazują silnych tendencji do podejmowania sekurytyzacji kredytów i mogą podejmować inne formy zmniejszania opodatkowania przedstawione w pracy. W przypadku ewentualnego zaostrzenia warunków zwolnień podatkowych szersze wykorzystanie sekurytyzacji aktywów będzie bardziej opłacalne.

Bibliografia

- Marcinkowska M., Wdowiński P., Flejterski S., Bukowski S., Zygierewicz M., *Wpływ regulacji sektora bankowego na wzrost gospodarczy – wnioski dla Polski*, Materiały i Studia nr 305, NBP, Warszawa 2014.
- Wdowiński P., *Makroekonomiczne skutki wyższych standardów kapitałowych: analiza symulacyjna dla Polski*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2011.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 2015 r., poz. 128 z późn. zm., art. 127.
- Ustawa z dnia 15 stycznia 2016 r. o podatku od niektórych instytucji finansowych, Dz. U. z 2016 r., poz. 68.

Źródła internetowe

- Webel B., *Troubled Asset Relief Program (TARP): Implementation and Status*, Congressional Research Service, 2013, <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R41427.pdf> (dostęp: 1.03.2016).
- M. Marcinkowska, *Dodatkowe podatki i opłaty od banków – potrzeby praktyki i dylematy teorii finansów*, http://kbf.projektekf.pl/sites/default/files/prezentacje/podatek%20bankowy_Marcinkowska.pdf (dostęp: 30.04.2016).

SEKURYTYZACJA JAKO INSTRUMENT OPTIMALIZACJI PODATKU BANKOWEGO

Streszczenie:

W opracowaniu zostały określone warunki i możliwości wykorzystania techniki sekurytyzacji aktywów finansowych w celu aktywnego zarządzania obciążeniem z tytułu tzw. podatku bankowego. Banki jako instytucje o specjalnym statusie instytucji zaufania publicznego osiągają korzyści z działalności licencjonowanej w formie pośrednictwa depozytowo-kredytowego. Z uwagi na zaangażowanie państwa we wsparcie stabilności sektora finansowego pojawia się kwestia partycypacji sektora bankowego w ewentualnych kosztach równoważenia kryzysów sektora bankowego. Wprowadzenie

podatku od wartości aktywów może być rozwiązaniem, którego uzasadnieniem jest kreowanie funduszy rezerwowych w publicznym systemie wsparcia stabilności finansowej. Ograniczeniem dla wykorzystania tych funduszy jest brak ich konsolidacji w formie instytucjonalnej, co powoduje, że stają się one jednym ze źródeł ogólnych, a nie celowych przychodów podatkowych budżetu państwa. Przedsiębiorstwa bankowe (przy braku celowego powiązania) mogą być bardziej skłonne do podejmowania optymalizacji obciążeń podatkowych, w tym poprzez narzędzia mające wpływ na pozycje aktywów. Korzystną propozycją może być sekurytyzacja aktywów w ujęciu rozwiązań krajowych i międzynarodowych, w tym przede wszystkim realizowana w formie funduszy sekurytyzacyjnych.

Słowa kluczowe: sekurytyzacja, bank, podatek bankowy, aktywa

THE BANK TAX OPTIMIZATION BY SECURITISATION

Summary:

The analysis presents the possibility of the use of the securitization of financial assets by credit institutions, including banks in the conditions of the tax on certain financial institutions (the so-called. bank tax). Banks as entities with special status of public institutions benefit from limiting deposit and lending activities. The system support that may be available in the event of market turbulence also confirms their special status, and limiting activity in the form of a license may allow achieving extraordinary profits. Because of the special status of banks it seems reasonable, therefore, to take their business form of an additional taxation and above-standard income tax burden. The aim of the additional tax on banks (because of their special status institution of public trust) should be a creation of the system of reserve funds, not achieving fiscal targets only. From the point of view of banks' business objectives excessive fiscal policy could lead to attempts to tax optimization, including the use of the securitization techniques in the national and international structures.

Keywords: securitization, bank, bank tax, assets